

dr hab. Andrzej Czupryński

Akademia Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej

DOI: 10.5604/01.3001.0014.0777

Istota nauk o bezpieczeństwie

Abstrakt

Nauki o bezpieczeństwie jako dyscyplina naukowa formalnie istnieją w nauce polskiej od 2011 r. i nadal borykają się z określeniem swojej tożsamości naukowej, co głównie wynika z arbitralnego ich utworzenia i dokonywania w nich zmian w sposób dyrektywny, niewynikający z naukowych założeń ich rozwoju. W dużym stopniu tożsamość nauk o bezpieczeństwie determinuje nieprecyzyjnie określony przedmiot badań oraz nieukształtowana metodologia badań, którą badacze w naukach o bezpieczeństwie zapożyczają bezkrytycznie z innych dyscyplin. W artykule podkreśla się konieczność doprecyzowania struktury dyscypliny nauk o bezpieczeństwie i wyodrębnienia w niej: teorii poznania w naukach o bezpieczeństwie, ogólnej teorii bezpieczeństwa oraz szczegółowych teorii bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: nauki o bezpieczeństwie, dyscyplina naukowa, badanie bezpieczeństwa

Przyjęty: 10.02.2020; Zrecenzowany: 04.03.2020; Zatwierdzony: 16.03.2020

The Essence of Security Sciences

Abstract

Security sciences as a scientific discipline have formally existed in Polish science since 2011 and are still struggling to define their scientific identity, which is mainly due to their arbitrary creation and incorporating changes to them in a directive manner not resulting from the scientific assumptions of their development. To a large extent, the identity of security sciences is determined by an imprecisely defined subject of research and unformed research methodology, which researchers in security sciences uncritically borrow from other disciplines. The article emphasizes the need to clarify the structure of the discipline of security sciences and distinguish in it: methodology in security sciences, general security theory and detailed security theories.

Keywords: security sciences, scientific discipline, security research

Received: 10.02.2020; Reviewed: 04.03.2020; Accepted: 16.03.2020

Сутність наук про безпеку

Анотація

Науки про безпеку як наукова дисципліна формально існують у польській науці з 2011 р. і досі намагаються визначити свою наукову ідентичність, що, головним чином, пов'язане з їх довільним створенням та внесенням змін до них в директивний спосіб, що не є результатом наукових припущень їх розвитку. Значною мірою, ідентичність наук про безпеку визначає неточно окреслений предмет дослідження та несформована методологія дослідження, яку дослідники наук про безпеку безкритично запозичують з інших дисциплін. У статті підкреслюється необхідність уточнення структури дисципліни наук про безпеку та розмежування в ній: теорії пізнання в науках про безпеку, загальної теорії безпеки та детальних теорій безпеки.

Ключові слова: науки про безпеку, наукова дисципліна, дослідження про безпеку

Прийнятий: 10.02.2020; Рецензованої: 16.03.2020; Затверджений: 16.03.2020

Wstęp

Prowadzenie badań w naukach o bezpieczeństwie napotyka na wiele trudności poznawczych związanych ze stosowaniem właściwych strategii, metod, technik i narzędzi badawczych oraz ich interpretacji, ponieważ nie posiadają one ugruntowanej metodologii badań [8, s. 35–47]. Stąd w procesie poznawczym badacze zapożyczają metody, techniki i narzędzia badawcze z dyscyplin pokrewnych, co powoduje, że nie zawsze właściwie je interpretują w ujęciu dyscypliny, w której je stosują. Podstawowa trudność wynika z pewnej dowolności interpretacji przedmiotu i zakresu badań, co przejawia się w niezbyt uzasadnionym poszerzaniu obszaru zainteresowania poznawczego dyscypliny. Stosowane metody badawcze w naukach o bezpieczeństwie zasadne jest postrzegać w ujęciu przedmiotu badań dyscypliny, której dotyczą, pomimo tego że pierwotnie określone metody były stosowane w innych dyscyplinach. Badacz dokonuje wyboru strategii badawczej, metod, technik i narzędzi badawczych, kierując się dążeniem do uzyskania maksymalnie zobiektywizowanych wyników, jednakże w naukach społecznych zawsze będą one obarczone jakimś subiektywizmem ze względu na charakter przedmiotu badań. W naukach o bezpieczeństwie dość powszechnie stosowana jest strategia badań jakościowych. „Badanie jakościowe jako zespół czynności interpretacyjnych,

nie przedkłada żadnej praktyki metodologicznej ponad inne. (...) Nie ma własnej teorii ani paradygmatu. (...) Nie mają też badania jakościowe jakichś całkowicie własnych metod lub praktyk” [14, s. 28]. Stąd naukom społecznym, a w tym i dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie stawiany jest zarzut subiektywizmu poznawczego, zwłaszcza przez przedstawicieli pozytywizmu i realizmu poznawczego ze względu na niemożliwość przedstawiania wyników badań na podstawie badań empirycznych. Niezrozumienie istoty badań jakościowych powoduje, że empiryści i badacze ilościowi nazywają badaczy jakościowych „publicystami” lub „miękkimi badaczami”, a prace ich uznają za nienaukowe lub tylko eksploracyjne, ponieważ obarczone są dużym subiektywizmem [14, s. 30–33]. Zarzut ten jest bezprzedmiotowy, ponieważ każda dziedzina, a w niej dyscypliny naukowe, wymaga stosowania innych metod, technik i narzędzi badawczych ze względu na przedmiot badań, a jeżeli nawet stosowane są podobne, to ich założenia powinny być dostosowane do badanego przedmiotu w ujęciu poznawczym danej dyscypliny. Stąd zasadne jest odniesienie się do problemu, co zaświadcza o istocie dyscypliny nauk o bezpieczeństwie? W licznych opracowaniach badacze bezpieczeństwa odnoszą się głównie do opisu przedmiotu badań w różnych kategoriach, co powoduje rozszerzanie się zakresu poznawczego i może powodować, poprzez nieostrość granic, „rozmycie się” przedmiotu badań, czyli utratę jego wyrazistości. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie czytelnikowi zakresu poznawczego i ogólnej struktury dyscypliny nauk o bezpieczeństwie. Można postawić tezę, że na łamach tego artykułu nie jest możliwe rozstrzygnięcie tak złożonego problemu, ale możliwe jest prowadzenie dyskursu o strukturze dyscypliny nauk o bezpieczeństwie.

Do rozstrzygnięcia zainicjowanych problemów stosowano metodę badania treści literatury przedmiotu, która budzi wielkie niezrozumienie, a w istocie jest stosowana we wszystkich badaniach, ale postrzegana fragmentarycznie, a nie całościowo. Najogólniej proces badania treści literatury przedmiotu polega na koherentnym stosowaniu operacji rozumowania (analizy, syntezy, porównania, abstrahowania, uogólniania, wnioskowania) oraz strategii myślenia redukcyjnego, taksonomicznego, heurystycznego, konstruktywnego. Powszechnie badacze w różnych dyscyplinach naukowych, w jednym ciągu procesu myślowego lub rozdzielnie, mówią o stosowaniu analizy, syntezy, porównania, abstrahowania, uogólniania i wnioskowania i może to być zasadne w aspekcie badanego przedmiotu. Jednakże w naukach społecznych, a w tym i w naukach o bezpieczeństwie badacz bada treści teorii problemu wcześniej wytworzonej przez innych naukowców. A zatem nie stosuje rozdzielnie operacji rozumowania, a koherentnie w aspekcie podstawowych strategii (redukcyjnej, taksonomicznej, heurystycznej, konstruktywnej)

i w wyniku takiego podejścia wytwarza zmodyfikowaną lub nową teorię. W teorii ugruntowanej podstawą wytworzonej wiedzy jest empiria, jednakże w naukach o bezpieczeństwie nie zawsze jest możliwe lub z punktu etycznego zasadne przeprowadzenie doświadczenia. Stąd w naukach o bezpieczeństwie szerokie zastosowanie badawcze posiada strategia jakościowa, co nie wyklucza lub nie marginalizuje innych strategii poznawczych.

Niniejszy artykuł jest również podsumowaniem rozważań w ramach stażu naukowego odbytego w Katedrze Bezpieczeństwa Wewnętrznego Wydziału Inżynierii Bezpieczeństwa Cywilnego Szkoły Głównej Służby Pożarniczej w Warszawie na przełomie maja i czerwca 2019 r.

1. Geneza i ewolucja dyscypliny nauk o bezpieczeństwie

Nauki o bezpieczeństwie jako dyscyplina naukowa pomimo tego, że posiadają swoje miejsce w klasyfikacji nauki polskiej, nie posiadają opisanej istoty, zaś samo bezpieczeństwo – tylko liczne definicje i klasyfikacje z punktu kategorii poznawczej, semantyki lub praktyki. Interpretacja bezpieczeństwa dostarcza prostych rozwiązań i niezbyt precyzyjnych interpretacji, wskazując, że bezpieczeństwem jest brak zagrożeń, co jest zbyt dużym uproszczeniem. Wyjaśnianie etymologii słowa bezpieczeństwo w różnych językach również dostarcza podobnych refleksji. W interpretacjach dyscypliny pomijamy to, co istotne – jej strukturę.

„Nauka o bezpieczeństwie zajmuje się w swojej istocie systematycznym rozpatrywaniem problemów życia ludzi i działalności organizacji społecznych. Jej paradygmatem nie jest jakaś abstrakcyjna zasada poznawcza, lecz występujące w praktyce problemy istnienia, rozwoju i funkcjonowania człowieka oraz organizacji społecznych” [21, s. 32]. W ujęciu dyscypliny naukowej poznawanie pragmatyzmu społecznego bezpieczeństwa wydaje się niewystarczające, ponieważ dyscyplina opiera się na zgromadzonej, uznanej i rozwijanej wiedzy, która powstaje w wyniku poznania określonej rzeczywistości. Bezpieczeństwo jest postrzegane „(...) jako stan bytów (ludzi, społeczności, struktur oraz obiektów), który pozwala na przetrwanie, pewność, rozwój i swobodę funkcjonowania we wszelkich dziedzinach ludzkiej aktywności. Stan ten jest zmienny w czasie i przestrzeni, w zależności od rozwijających się lub zanikających zagrożeń (tę zmienność niektórzy nazywają procesem)” [37, s. 42]. Powszechnie definiowane bezpieczeństwo nie oznacza zdefiniowania dyscypliny nauk o bezpieczeństwie, jednakże przyczynia się do właściwego postrzegania przedmiotu badań.

Trudności związane z interpretacją nauk o bezpieczeństwie wynikają z tego, iż jest jedną z najmłodszych dyscyplin naukowych, która została powołana w sposób arbi-

tralny i umowny w 2011 r. [38] w dziedzinie nauk humanistycznych i następnie w tym samym roku [31] została przeniesiona do dziedziny nauk społecznych, a w 2018 r. [30], nie zmieniając nazwy i nie określając jej zakresu poznawczego, w sposób naturalny przejęła dorobek i znaczną część kadry naukowej po zlikwidowanych naukach o obronności. Genezy nauk o bezpieczeństwie zasadne jest doszukiwać się między innymi w naukach wojskowych, które zostały wspomniane w dekreście z 1947 r. [13], a następnie w dekreście z 1952 r. [12] określono możliwość nadawania w nich stopni naukowych. W 1965 r. doprecyzowano i wyszczególniono nauki wojskowe w klasyfikacji stopni i tytułu naukowego [39] i od tego momentu z punktu formalnego następowała tylko zmiana ich usytuowania w wykazie stopni i tytułu naukowego. Nauki wojskowe były rozwijane w uczelniach wojskowych, ale w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa głównie w Akademii Sztabu Generalnego, a po jej rozwiązaniu w Akademii Obrony Narodowej, co dało duże podstawy merytoryczne i metodologiczne naukom o bezpieczeństwie. Po likwidacji nauk wojskowych w 2011 r. powołano nauki o bezpieczeństwie oraz nauki o obronności, jednakże nie określono naukowego zakresu nowych dyscyplin, co budziło spory dotyczące przedmiotu badań. Następnie w podobny sposób zlikwidowano nauki o obronności w 2018 r., nie wskazując, która dyscyplina przejmuje zakres poznawczy tej zlikwidowanej, a także kadre naukową. Zatem można wnioskować, że proces zmian nie wynikał z uzasadnień naukowych konstituowania się dyscypliny naukowej, a z przesłanek umownych i arbitralnych.

Źródeł nauk o bezpieczeństwie zasadne jest poszukiwać również poza formalnym podziałem nauki i wyodrębnionych w 1947 r. naukach wojskowych. Geneza nauk o bezpieczeństwie posiada szerszy kontekst, sytuowany w różnych obszarach wiedzy, ponieważ podstawowym podmiotem bezpieczeństwa jest człowiek, a zatem to, co jego dotyczy nadawało i nadaje tej dyscyplinie szczególny charakter, ale nie oznacza to, że bezpieczeństwo jest super dziedziną lub super dyscypliną. Nauki o bezpieczeństwie posiadają swoje uwarunkowania w:

- antropologii jako nauce o pochodzeniu i rozwoju człowieka, która determinowała jego funkcjonowanie w środowisku przyrodniczym i społecznym;
- etnografii jako nauce o kulturze różnych ludów, która determinowała ich interesy i cele polityczne;
- naukach wojskowych, a pierwotnie w sztuce wojennej, której przedmiotem zainteresowania było zagwarantowanie państwu suwerenności terytorialnej i przeciwstawianie się zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym porządku prawnego;
- filozofii, która zajmowała się pierwotnie wszystkimi dziedzinami życia człowieka i określała i określa sens egzystencji człowieka;

- nauce o polityce, która określa uwarunkowania funkcjonowania państwa na arenie międzynarodowej i wykorzystywania jego instrumentów do przetrwania, trwania i rozwoju oraz zagwarantowania realizacji jego żywotnych, ważnych i istotnych interesów;
- naukach technicznych w aspekcie poprawiania jakości życia człowieka, ale głównie jako instrumentu tworzenia środków walki gwarantujących obronę suwerenności;
- ekonomii, która między innymi wspiera aparat państwa w zagwarantowaniu zasobów niezbędnych do jego funkcjonowania;
- prakseologii jako nauce o sprawnym kierowaniu, która pomimo jej niedefiniowania rozwijała się wraz z powstaniem państwa i jego instytucji, w tym głównie sił zbrojnych;
- socjologii jako nauce o społeczeństwie i prawach jego rozwoju;
- nauce o administracji z zakresie zarządzania i kierowaniu państwem i jego instytucjami;
- polemologii jako nauce o źródłach i przyczynach konfliktów zbrojnych;
- psychologii jako nauce o podstawowych potrzebach człowieka.

Wnioski z badań literatury przedmiotu wskazują, że nie jest to skończona lista współzależnych obszarów, z których w jakimś zakresie nauki o bezpieczeństwie czerpią wiedzę. A zatem nauki o bezpieczeństwie posiadają swoje źródła w różnych obszarach, stąd ich charakter wiedzy jest inter-, trans- i multidyscyplinarny, co powoduje niejednoznaczność ich zakresu poznawczego.

2. Nauki o bezpieczeństwie

Nauka jest specyficzną działalnością człowieka, a jej wytwory powinny cechować się właściwościami, które wyróżniałyby ją od innej jego działalności. Praca naukowa postrzegana jest jako szczególna forma pracy twórczej, która polega na wynajdywaniu i ustalaniu nowych połączeń między już znanymi zjawiskami, rzeczami, częściami lub między znanymi pojęciami, bądź ich odzwierciedleniem w określonych zjawiskach lub dokonuje odkryć, które mają rewolucyjne znaczenie do jej rozwoju. Cechą szczególną pracy naukowej jest odzwierciedlenie lub poznanie nieznaney rzeczywistości lub konstrukcja pojęć opartych na naukowym odzwierciedleniu określonego bytu. Nauka wyrasta z potrzeb życia praktycznego, stąd swą wiedzą powinna być przydatna do zaspokajania potrzeb człowieka. Nauce przypisuje się: znaczenie czynności podejmowanych przez naukowców, znaczenie wytworów czynności naukowych oraz znaczenie idealnych pojęć nauki.

W klasyfikacji nauki wyznacza się granice jej dziedzin i dyscyplin oraz specjalności, które powinny wynikać z cech i funkcji nauki oraz jej ewolucji lub rewolucyjnego jej rozwoju. Jeżeli dany fragment wiedzy spełnia podstawowe cechy i funkcje nauki, wówczas możemy wnioskować, że jest to wycinek wiedzy, który spełnia warunki, by być dziedziną, dyscypliną lub specjalnością. Kryterium umożliwiającym wydzielenie danej dyscypliny i jej specjalności może być: podmiot poznający, przedmiot poznania, metody, aparat pojęciowy, społeczna potrzeba rozwijania teorii i praktyki.

Dyskurs o klasyfikacji i istocie nauki trwa odwiecznie i najczęściej ścierają się poglądy atomistów i ewolucjonistów, które zasadne jest umieścić w koncepcji nauki normalnej, gdzie następuje porządkowanie wiedzy i jej kumulowanie, ponieważ tak atomiści, jak i ewolucjoniści, pomimo odrębności zdań co do dyscypliny naukowej, nie postrzegają właściwości paradygmatów zmian rewolucyjnych w nauce, które gwarantują jej skokowy rozwój i przekraczanie umownie ustalonych granic [24]. Z punktu społecznego ważna jest użyteczność danej wiedzy o rzeczywistości społecznej, ponieważ nauka powinna być społecznie użyteczna, ale dla świata uczonych konieczna jest również jej wspólna matryca (pojęcie matrycy można umownie porównać do kryteriów dyscypliny naukowej) do kumulowania, rozwijania i stosowania wiedzy oraz możliwości przekraczania jej granic [24, s. 308–317]. Klasyfikacja nauki jest skomplikowana ze względu na niemożliwość zastosowania jednolitego kryterium podziału. Jeżeli byśmy przyjęli podział nauki według kryterium przedmiotu badań lub sposobu uzasadniania twierdzeń pierwotnych lub sposobu uzasadniania twierdzeń pochodnych, to wówczas w każdym kryterium posiadamy dychotomiczny podział. Ze względu na przedmiot badań możemy wyszczególnić nauki formalne i nauki realne. Ze względu na sposób uzasadnienia twierdzeń pierwotnych, możemy wyszczególnić nauki aprioryczne (nauki teoretyczne) i aposterioryczne (nauki empiryczne). Ze względu na sposób uzasadnienia twierdzeń pochodnych możemy wyszczególnić nauki dedukcyjne i nauki indukcyjne.

Według T. Kotarbińskiego podział nauk można sklasyfikować według: stosowanych metod, przedmiotu badań, właściwości badanego przedmiotu, jego logicznego charakteru oraz wymaganej sprawności umysłowej badacza niezbędnej w danej nauce [22, s. 573–580]. W ujęciu J. Ratajewskiego klasyfikacja nauki i demarkacja jej nowych dziedzin, dyscyplin i specjalności powinna wynikać z cech i funkcji nauki. Do cech nauki powszechnie zalicza się:

- umiejętność uogólniania wyników działalności naukowej, czyli umiejętność wiodzenia problemów, stawiania pytań i budowania teorii naukowych;
- obiektywność wypowiedzianych sądów i twierdzeń;

- ścisłość i jednoznaczność w formułowaniu przedstawianych sądów i twierdzeń;
- zgodność wszelkich działań (procedur) w nauce z uznanymi przez społeczność uczonych metod naukowych;
- wysoką informacyjność języka używanego w nauce, umożliwiającą porozumiewanie się uczonych i sprawdzanie przekazanych sądów i twierdzeń;
- zasadność, logiczne powiązanie oraz pewność sądów i twierdzeń przekazywanych w komunikacji naukowej;
- stały krytycyzm wobec wszelkich wypowiedzianych sądów (twierdzeń) oraz postawa ciągłego sprawdzania istniejących już i przekazywanych sądów (twierdzeń);
- twórczy charakter wyników działalności umożliwiający wzbogacanie dotychczasowego dorobku nauki [29, s. 13–20].

Ocena wytworzonej wiedzy w aspekcie wyszczególnionych cech pozwala nam osądzić, czy dany wycinek wiedzy spełnia warunki, by być samodzielną dziedziną nauki, jej dyscypliną czy specjalnością. Każdy wycinek wiedzy, by być nauką, powinien spełniać powszechnie uznane jej funkcje: deskryptywną, eksplanacyjną, diagnostyczną, prognostyczną, metodologiczną i systematyzującą [29, s. 21]. Należy podkreślić, że klasyfikacji nauki często towarzyszy jej aspekty: historyczno-geograficzny, statyczny, dynamiczny, treściowy, metodologiczny, strukturalny, językowy, aksjologiczny, systemowy, psychologiczny, socjologiczny, organizacyjny, prawny, ideologiczny, polityczny i ekonomiczny [28]. Wielość nagromadzonych kryteriów i uwarunkowań podziału nauki powoduje, że w żadnym z nich nie można uwzględnić wszystkich aspektów, jednakże należy dążyć do tego, by były przyjęte kryteria, ponieważ wówczas jest możliwy dyskurs o nich. Jeżeli podział przyjmuje się autorytarnie, bez kryteriów, to wówczas trudno jest mówić o dyskursie, a raczej o monologu.

Według S. Sulowskiego do kryteriów wyznaczających określoną dyscyplinę zalicza się między innymi: język poznania, metodę poznania, badaczy o określonych umiejętnościach, instytucje prowadzące określone badania, historię powstawania i ewolucji dyscypliny [35, s. 33–34]. Atomiści twierdzą, że nauka jest podzielona na określone porcje wiedzy tworzonej przez funkcjonalnie podobne dyscypliny naukowe, które skoncentrowane są na rozwoju własnych teorii. Ewolucjoniści twierdzą, że dyscypliny naukowe nie mają stałych granic, a ich zasięg rozszerza się lub zmniejsza w odpowiedzi na wyzwania świata i procesy zachodzące w światowej nauce. Jedni i drudzy tylko porządkują i kumulują wiedzę różnymi metodami, ale nie dokonują w niej rewolucyjnych zmian, które artykułował Thomas S. Kuhn [24].

Uogólniając, możemy przyjąć, że na określoną dyscyplinę naukową składa się: kadra naukowa; wytworzona wiedza; obszar, obiekt i przedmiot badań; metody naukowego

poznania; język pojęć oraz społeczna potrzeba prowadzenia badań [7, s. 9–16], ale przede wszystkim konieczne jest dzielenie tych samych paradygmatów w danej dyscyplinie przez uczonych. Paradygmat jest tym, co „(...) łączy społeczność uczonych oraz odwrotnie, społeczność uczonych składa się z ludzi, którzy podzielają pewien paradygmat” [24, s. 298–299]. Z jednej strony społeczność, która podziela ten sam paradygmat tworzy fundamenty określonej wiedzy, ale również może hamować jej rozwój z obawy przed zmianami, które mogą w jakimś zakresie naruszać wypracowane przez nich dotychczasowe założenia. Dyscypliną naukową jest celowo wyodrębniony merytoryczno-metodologiczny zakres wiedzy i obszar rzeczywistości społecznej będący przedmiotem jej poznania naukowego i kształtowania o niej wiedzy w celu rozwoju jakości życia społecznego. Jeżeli przedmiot poznania danej dyscypliny jest określony właściwie [25, s. 9–18], wówczas zanikają kontrowersje wokół jej zakresu poznawczego.

Podstawowa trudność w naukach o bezpieczeństwie polega na tym, że bezpieczeństwo jako ogólny przedmiot badań nie występuje w rzeczywistości przyrodniczej, a zatem nie posiada cech fizycznych i biologicznych. Bezpieczeństwo jako przedmiot badań jest pewnego rodzaju metaforą, ale posiada swoje elementy, którym można przypisać cechy fizyczne (instytucje, organizacje, systemy). Pojęcie bezpieczeństwa jest różnie interpretowane przez badaczy, czego wyrazem jest wielość definicji w słownikach [33, s. 13–16], monografiach i artykułach.

Wyjaśniając istotę bezpieczeństwa, S. Koziej zwraca uwagę na duży dynamizm i zmienność zjawiska, które ma zapewnić możliwość przetrwania i rozwoju interesów podmiotu bezpieczeństwa w określonych warunkach. Realizacja tych interesów ma nastąpić poprzez podejmowanie wyzwań, redukcję ryzyka, wykorzystywanie szans i przeciwdziałanie zagrożeniom [23, s. 7], ale to nie odnosi się do dyscypliny jako nauki, a do praktycznej sfery bezpieczeństwa, jednakże ta rzeczywistość społeczna może być przedmiotem badań. Bezpieczeństwo jest kategorią wieloznaczną, która odnosi się do sfery świadomości jego podmiotu i oznacza pewien stan psychiki na podstawie zjawisk ocenianych za niebezpieczne lub niekorzystne, co w postrzeganiu bezpieczeństwa powoduje duży subiektywizm. Właściwa ocena bezpieczeństwa powoduje, że podmiot bezpieczeństwa podejmuje adekwatne środki i działania, by zagwarantować sobie trwanie, przetrwanie i rozwój, a nie nadmierne, wynikające z nieprawdziwych przesłanek. Odczuwanie bezpieczeństwa i zagrożeń przez dany podmiot jest odzwierciedleniem w jego świadomości potencjalnego lub realnego niebezpieczeństwa (stan: braku bezpieczeństwa, obsesji zagrożeń, fałszywego bezpieczeństwa, właściwego postrzegania bezpieczeństwa) [17, s. 17–21], które może okazać się niezgodne ze stanem faktycznym i jest odzwierciedleniem jego systemu potrzeb i wartości oraz stanu psychicznego.

W literaturze przedmiotu dostrzega się definiowanie bezpieczeństwa jako brak zagrożeń, co wydaje się mało zasadne, ponieważ zagrożenia są immamentną częścią środowiska biologicznego, społecznego i politycznego podmiotu bezpieczeństwa. Stąd nie możemy mówić o braku zagrożenia, a o jego niskim i akceptowanym poziomie, który w istocie nie powoduje destrukcji w podmiocie bezpieczeństwa, ale wymaga jego monitorowania i doskonalenia systemów ochrony przed nim. W wytwarzaniu zagrożeń, w różnym stopniu świadomego i zamierzonego działania, uczestniczą podmioty bezpieczeństwa i one w różnym stopniu są przedmiotem negatywnego oddziaływania zagrożeń. Nie oznacza to, że podmiot bezpieczeństwa kreuje wobec siebie zagrożenia, a raczej to, że są one nieprzewidywalnym lub zlekceważonym produktem ubocznym bezpieczeństwa oraz rozwoju cywilizacyjnego, pomimo tego że są antonimem bezpieczeństwa. Uogólniając zagrożenia, zasadne jest klasyfikować je według ich źródła pochodzenia jako:

- obiektywne (samoistne), czyli istniejące niezależnie od istnienia i postrzegania podmiotu poznającego;
- nieobiektywne, czyli istniejące zależnie od podmiotu poznania i ich postrzegania. Oznacza to, że istnienie tej grupy zagrożeń wynika z działań podjętych przez podmiot bezpieczeństwa skierowanych na środowisko: przyrodnicze, społeczne, polityczne w celu osiągnięcia zamierzonych i subiektywnych korzyści.

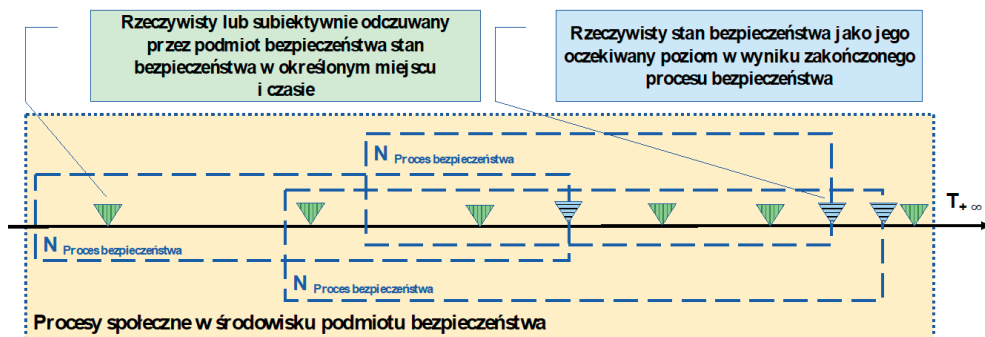
„Zagrożenie oznacza subiektywne (a więc zależne od percepcji podmiotu postrzegającego) lub/i obiektywne (rzeczywiste) występowanie niebezpieczeństwa dla istotnych dla danego podmiotu wartości zaliczanych do jego bezpieczeństwa. Zagrożenie kieruje się na konkretne wartości, które są przedmiotem ochrony przez dany podmiot” [44, s. 10]. W aspekcie zagrożeń bezpieczeństwo można scharakteryzować w ujęciu negatywnym lub pozytywnym. W ujęciu negatywnym bezpieczeństwo jest postrzegane i definiowane jako reakcja na zagrożenia dla podmiotu bezpieczeństwa i często określane jako brak zagrożeń, co jest niezbyt precyzyjne, ponieważ zagrożenia zawsze występują, ale nie zawsze ich poziom w wysokim stopniu bezpośrednio ogranicza możliwość trwania, przetrwania i rozwoju podmiotu bezpieczeństwa. Stosując ujęcie pozytywne, możemy zdefiniować bezpieczeństwo jako obiektywną i subiektywną pewność istnienia, przetrwania, posiadania, funkcjonowania i swobód (możliwości) rozwojowych danego podmiotu [45, s. 12]. W literaturze przedmiotu bezpieczeństwo jest postrzegane między innymi jako:

- gwarancja nienaruszalnego przetrwania podmiotu bezpieczeństwa oraz swobodnego jego rozwoju [34, s. 17–20];

- integralność terytorialna, suwerenność, swobodny wybór drogi politycznego rozwoju, osiągnięcie dobrobytu i rozwoju społecznego [3, s. 13];
- stan uzyskany w rezultacie odpowiednio zorganizowanej obrony i ochrony przed wszelkimi zagrożeniami militarnymi i pozamilitarnymi przy użyciu sił i środków pochodzących z różnych dziedzin działalności państwa [36, s. 89];
- stan pewności, spokoju, brak zagrożenia oraz ochrony przed nim [43, s. 27];
- kategoria związana z państwem i narodem jako najważniejsza wartość, potrzeba narodowa, cel działalności państwa, jednostek i grup społecznych, a jednocześnie proces obejmujący różnorodne środki, gwarantujące trwałe, wolny od zakłóceń byt i rozwój narodowy (państwa) [20, s. 31].

Wielorakie interpretowanie bezpieczeństwa wskazuje, że jego ogólne postrzeganie najbardziej zasadne jest w ujęciu procesowym, ponieważ ujmuje jego istotę jako trwanie, przetrwanie i zdolność podmiotu bezpieczeństwa do rozwoju, co w aspekcie dyscypliny naukowej wskazuje na bardzo szeroki obszar, obiekt i przedmiot badań tak w sensie ogólnym, jak i szczegółowym. „Bezpieczeństwo w ujęciu procesowym – zmierzają do zapewnienia możliwości przetrwania, rozwoju i swobody realizacji własnych interesów w konkretnych warunkach, poprzez wykorzystywanie okoliczności sprzyjających (szans), podejmowania wyzwań, redukcji ryzyka oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów” [23, s. 7]. Procesem nazywamy następujące po sobie lub jednocześnie powiązane przyczynowo-skutkowo zmiany pozytywne lub negatywne zachodzących w podmiocie je postrzegającym lub w jego środowisku społecznym oraz przyrodniczym. Procesy mogą zachodzić jako świadome i celowe ich zainicjowanie lub mogą być samoistne, czyli zainicjowane przez inne podmioty niż podmiot postrzegający. Z punktu nauk o bezpieczeństwie istotne są procesy bezpieczeństwa w środowisku społecznym i przyrodniczym podmiotu bezpieczeństwa, ponieważ poziom ich zmian zaświadcza o jakości bezpieczeństwa. Procesy społeczne przejawiają się w powiązaniu ze sobą wielu zjawisk społecznych obejmujących zachowania jednostek, grup społecznych oraz innych zbiorowości [26, s. 195–223]. Procesy bezpieczeństwa jako świadome i celowe działanie podmiotu bezpieczeństwa powinny powodować w środowisku bezpieczeństwa określony jego stan. Procesy bezpieczeństwa mogą być wytworem celowego i świadomego działania podmiotu bezpieczeństwa w jego środowisku, jednakże mogą być również wytworem reakcji środowiska społecznego na procesy zmian. Bezpieczeństwo jako stan i proces jest czymś trudno mierzalnym ze względu na brak jego cech fizycznych, chociaż z punktu społecznego możemy określić opisowo jego

wartość, to jednakże opis ten zawsze będzie posiadał aspekt subiektywny z punktu oczekiwania podmiotu postrzegającego (rys. 1).

gdzie:

N – oznacza niezliczoną i niesklasyfikowaną liczbę celowych i samoistnych procesów bezpieczeństwa w środowisku podmiotu bezpieczeństwa

$T_{+\infty}$ – oznacza nieskończoną oś czasu

Rys. 1. Stan i procesy bezpieczeństwa w środowisku społecznym podmiotu bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne

Bezpieczeństwo jest postrzegane jako stan w określonym miejscu i czasie, który oznacza sytuację odznaczającą się brakiem wysokiego ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych i w tym wymiarze posiada charakter egzystencjonalny. W tym rozumieniu są to potrzeby, które są zaspokojone wtedy, kiedy potrzebujący ma dostęp do tego, czego potrzebuje [40, s. 122]. Bezpieczeństwo jako stan oznacza jego określony poziom w określonym momencie procesu bezpieczeństwa, ale również jako oczekiwany jego stan końcowy. A zatem stan bezpieczeństwa możemy postrzegać jako jego ocenę w dowolnym miejscu i czasie procesu bezpieczeństwa i jako zamierzony efekt końcowy określonego procesu bezpieczeństwa. Procesy bezpieczeństwa jako zamierzone i celowe są inicjowane przez podmioty bezpieczeństwa, ale również trwające procesy bezpieczeństwa mogą wywołać samoistne procesy w efekcie ich pozytywnego lub negatywnego rozwoju. Z punktu społecznego człowiek jest podstawowym podmiotem bezpieczeństwa i jego zakres potrzeb i wartości w tym obszarze jest naczelny pomimo to, że nauki o bezpieczeństwie powstały na gruncie byłych nauk wojskowych. Z punktu nauk o bezpieczeństwie przedmiotem badań są również procesy bezpieczeństwa.

Z punktu rzeczowego w definiowaniu bezpieczeństwa ujmuje się: kompetencje postrzegania i interpretowania bezpieczeństwa, działania podmiotów bezpieczeństwa i instytucji, instytucjonalizacje bezpieczeństwa, strukturyzacje bezpieczeństwa, co wskazuje na jego wieloaspektowy charakter, w którym nacisk kładzie się głównie na postawy, potrzeby, wartości, przekonania, symbole, praktyki oraz instytucje je gwarantujące [41, s. 59–69]. Bezpieczeństwo jest potrzebą i wartością, które dla każdego podmiotu bezpieczeństwa przyjmują inne, bardzo subiektywne i szczególne znaczenie. „Bezpieczeństwo wypiera wolność i równość z najwyższego miejsca w skali wartości” [1, s. 22]. Jest to trudna do zaakceptowania teza, ale mająca miejsce w rzeczywistości społecznej podmiotu bezpieczeństwa. Powstaje dylemat, jak daleko określony podmiot bezpieczeństwa zaakceptuje świadome obniżenie swoich praw do wolności i wartości na rzecz swojego bezpieczeństwa? Nieufny i podejrzliwy obywatel w pogoni za bezpieczeństwem będzie wdzięczny za uzasadnione lub nieuzasadnione ograniczanie jego wolności na rzecz bezpieczeństwa, co w rzeczywistości może oznaczać zbliżanie się społeczeństwa demokratycznego do nowoczesnych form autokratycznych sprawowania władzy, opartych na iluzorycznie wytworzonym strachu wśród obywateli. Największym zagrożeniem dla bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego jest słabość prawa i dowolność w jego interpretacji [27, s. 104–124]. „Państwo oznacza zatem zasadę porządkująca to, co jest, ale także coś, co być powinno” [16, s. 289]. Możemy przyjąć, że w zakresie bezpieczeństwa państwo z punktu społecznego i prawnego w swych działaniach stanowi końcowy rezultat procesu racjonalizacji rządzenia, czyli robi lub powinno robić to, co jest racjonalne i konieczne [16, s. 287–312]. W interpretacji M. Foucaulta racjonalizm nie wynika z obiektywnej nauki, a z konieczności czynienia przez państwo tego, co w danej sytuacji uznaje za właściwe i związane jest to ze skutecznością rządzenia. A zatem racjonalność i konieczność według M. Foucaulta posiadają duże związki z interpretacją stanu wyjątkowego określonego przez C. Schmitta [32, s. 45–77].

„Bezpieczeństwo jest potrzebą podmiotową, to znaczy, że może dotyczyć różnego rodzaju podmiotów, od jednostek poczynając, po wielkie grupy społeczne, łącznie ze strukturami organizacyjnymi (instytucjami) reprezentującymi pojedynczych ludzi i różne grupy społeczne (państwa, narody, system międzynarodowy)” [42, s. 935]. Oczekiwania i standardy przetrwania oraz rozwoju dla każdego podmiotu bezpieczeństwa posiadają uwarunkowania cywilizacyjne. Istota cywilizacji wyraża się w poziomie rozwoju społeczeństwa w danym okresie historycznym, który jest uwarunkowany stopniem opanowania przez człowieka środowiska naturalnego oraz posiada wymiar antropologiczny przejawiający się w wytworzonych artefaktach: dobrach materialnych,

środkach produkcji, umiejętnościach organizowania społeczeństwa, wartościach kulturowych i innych. „Cywilizacje z jednej strony są w jakiejś mierze wynikiem reakcji ludzi na środowisko naturalne – reakcji związanych z zaspokojeniem podstawowych potrzeb, takich jak wyżywienie czy zapewnienie bezpieczeństwa. Z drugiej natomiast – są uwarunkowane kulturowo i często, choć nie zawsze, opierają się na religii i skupiają ludzi posługujących się tym samym językiem” [15, s. 27]. Podmioty bezpieczeństwa ze względu na różny poziom rozwoju cywilizacyjnego posiadają inne indywidualne zapotrzebowanie na bezpieczeństwo.

Problemy dotyczące postrzegania i definiowania bezpieczeństwa wynikają z tego, iż próbujemy je określać rozdzielnie – w kategoriach: personalnych dla jednostki ludzkiej, grup społecznych lub narodów; instytucjonalnych dotyczących różnych organizacji w tym głównie lub tylko państw; systemów wartości społecznych, politycznych i prawnych – a powinniśmy bezpieczeństwo postrzegać holistycznie, ponieważ pominięcie lub zmarginalizowanie jednej z wyszczególnionych kategorii powoduje, że ma ono charakter niepełny, a nawet wadliwy. Bezpieczeństwo było i jest wartością autoteliczną dla każdego jej podmiotu [4, s. 71–84]. Problem sprowadza się do tego, że zagrożenia bezpieczeństwa nasilają się wraz z polaryzacją społeczną systemów wartości. Nie oznacza to, że należy dążyć do stworzenia systemu homogenicznego, a tylko to, że poziom dyskursu i zidentyfikowanych różnic nie powinien powodować podstawy do konfliktów, a do ich łagodzenia. Bez względu na to, w jakim ujęciu próbujemy interpretować bezpieczeństwo, zawsze posiada ono podłoże społeczne, a rolą nauki jest między innymi wyjaśnianie określonych zjawisk, faktów, procesów i ich przyczyn, a zatem nie idzie o polaryzację, a możliwość zrozumienia istoty wzajemnych postaw i relacji, tak z punktu personalnego, społecznego, jak i instytucjonalnego [11, s. 267–283]. Podejmowanie dyskursu i dążenie do uniknięcia konfliktu daje podstawę do zagwarantowania bezpieczeństwa na każdym z jego poziomów i w każdej kategorii. Bezpieczeństwo jest niezbywalnym prawem człowieka oraz każdej innej biologicznej istoty dążącej do trwania, przetrwania i rozwoju [5, s. 11–20]. Bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą człowieka i instytucji przez niego tworzonych, a jego jakość związana jest z rozwojem społecznym i cywilizacyjnym podmiotu bezpieczeństwa [6, s. 9–24].

Definiowanie i klasyfikowanie bezpieczeństwa wskazują, że obszar, obiekt i przedmiot badań w naukach o bezpieczeństwie jest zbiorem rozmytym, któremu nie można oznaczyć granic poznawalności, ponieważ posiada cechy entropii, jednakże można opisać poznanie poprzez zdefiniowanie w ujęciu systemowym zależności pomiędzy obszarem, obiektem i przedmiotem, którym można przypisać znaczenie określonego

zbioru. Zbiór jako całość składa się z jakichś elementów, zebranych ze względu na jakąś wspólną cechę. Natomiast zbiorem rozmytym jest uogólnione dwuwartościowe klasyfikowanie przedmiotów ze względu na intencjonalność poznawczą badacza, która nawet w aspekcie poznania naukowego jest subiektywna, pomimo stosowania „obiektywnych” kryteriów. Entropia jest miarą nieokreśloności i stopnia nieuporządkowania elementów i stanów znajdujących się w określonym zbiorze. Pomimo licznych definicji, nauki o bezpieczeństwie cechują się nadal dużym poziomem nieuporządkowania merytorycznego i metodologicznego. Entropia obszaru poznania bezpieczeństwa przejawia się w tym, że w miarę odkrywania obszarów poznania bezpieczeństwa zwiększa się zakres przedmiotów nierozpoznanych, co wskazuje na wertykalny i horyzontalny charakter badanego bezpieczeństwa, co również zaświadcza o nieskończonym procesie poznania bezpieczeństwa i jest to powszechna cecha poznania naukowego – nieskończoność.

Obszarem badań nauk o bezpieczeństwie jest zakres i uwarunkowania ewolucji bezpieczeństwa podmiotowego, przedmiotowego i przestrzennego w określonych warunkach rozwoju cywilizacyjnego. Obszar badań jest transdyscyplinarny, ponieważ obejmuje wszelkie sfery życia społecznego podmiotu bezpieczeństwa. Cechą obszaru badań jest jego zasięg poznawczy sytuowania obiektu badań w kategoriach:

- przestrzeni geograficznej, fizycznej, politycznej, gospodarczej, społecznej, cywilizacyjnej lub abstrakcyjnej, która wywiera wpływ na obiekt badań;
- jego miejsca w stosunku do podobnej grupy obiektów;
- jego funkcjonowania w określonej przestrzeni, w której są badane jego cechy [9, s. 29–33].

Obiektem badań jest:

- określona rzeczywistość społeczna bezpieczeństwa;
- zbiorowości i zbiory społeczne wchodzące w interakcje bezpieczeństwa;
- instytucje społeczne i relacje pomiędzy nimi w zakresie kształtowania bezpieczeństwa;
- procesy i zjawiska społeczne wpływające na bezpieczeństwo;
- systemy, podsystemy i ich elementy kreujące bezpieczeństwo [9, s. 29–33].

Przedmiot badań musi istnieć materialnie lub jego pojęciowe odwzorowanie (metafory pojęciowe). Przedmiotem badań nie może być przyszłość, co czasami dostrzega się w niektórych opracowaniach, jest nim rzeczywistość społeczna, po zbadaniu której możemy wnioskować o przyszłości, ale przyszłości nie możemy zbadać, bo nie istnieje. Przedmiot poznania w literaturze przedmiotu jest różnie interpretowany, ale zawsze posiadał przypisywane mu cechy:

- rzeczywistych idei – posiadających postać wrażeń zmysłowych i łączących cechy poznania zmysłowego;
- uczucia i czynności umysłu – łączące poznane przedmioty z uczuciem;
- idei wytworzonych przy pomocy wyobraźni, które są postrzegane i posiadają swoje odzwierciedlenie umysłowe badacza [2, s. 25].

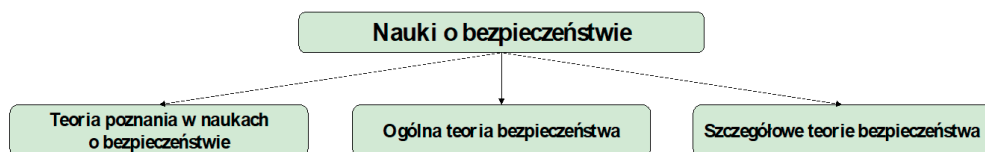
A zatem, by postrzegać przedmiot badań badacz powinien posiadać o nim umysłowe wyobrażenie. Przedmiotem badań są cechy i relacje oraz ich siła wpływu na fakty procesy i zjawiska w badanym obiekcie. Przedmiotem badań bezpieczeństwa są cechy badanego obiektu w aspekcie poznawczym lub utylitarnym bezpieczeństwa [9, s. 29–33]. Należy podkreślić, że istnieje trudność w jednoznacznym określeniu obszaru, obiektu i przedmiotu badania bezpieczeństwa, ponieważ jest to problem złożony, posiadający współzależny obszar, obiekt i przedmiot poznania z innymi dyscyplinami, co nadaje poznaniu charakter inter-, multi- i transdyscyplinarny. Wynika to również z dużej zmienności bezpieczeństwa i jego subiektywnego postrzegania jako stanu w określonym przedziale czasu, stanu prawnego, stanu psychicznego podmiotu bezpieczeństwa oraz procesów bezpieczeństwa. Innym aspektem wskazywanej trudności jest dowolność lingwistyczna, co do zakresu jego definiowania, na co zwraca uwagę między innymi B. Szulc [37, s. 31–42].

Uogólniając, na dyscyplinę nauk o bezpieczeństwie składa się: teoria poznania w naukach o bezpieczeństwie, ogólna teoria bezpieczeństwa, szczegółowe teorie bezpieczeństwa (rys. 2).

Teoria poznania w naukach o bezpieczeństwie jest jej integralną częścią, utrwała językowo wyniki refleksji naukowych (funkcja systematyzująca) i jest teorią poznania (funkcja poznawcza) w danej dyscyplinie, pyta czym jest poznanie, bada poznanie i jednocześnie określa jego rodzaj, odnosi się do możliwości i granic oraz prawdziwości poznania przedmiotu badań bezpieczeństwa. Epistemologia nauk o bezpieczeństwie postrzegana jest jako teoria poznawania jej przedmiotu badań. Według A. Kellera teoria poznania bada poznanie i jednocześnie stanowi rodzaj poznania [19, s. 9]. Epistemologia jest nauką o wiedzy i posiada swoje odzwierciedlenie w postrzeganej przez filozofów gnoseologii, która jest nauką o możliwościach i granicach oraz prawdziwości poznania ludzkiego. Pojęcie gnoseologia oznacza wiedzę, do której ludzie nauki dążyli w sposób zmysłowy lub umysłowy. Naukowość wynikała z rozumowania umysłowego, a podejście instrumentalne determinowane było podejściem zmysłowym, które oparte jest wadliwością postrzegania. Epistemologia nauk o bezpieczeństwie wyraża się w procedurach i metodach poznawania uwarunkowań tworzenia i funkcjonowania

systemu bezpieczeństwa narodowego w określonym środowisku. W teorii poznanie oznacza relacje pomiędzy podmiotem poznającym a przedmiotem poznawanym, które zawierają zagadnienia: o źródłach poznania, o rzeczywistości poznania i istnienia świata zewnętrznego oraz o właściwości poznawanego przedmiotu w kontekście ontologicznym [18, s. 24–25]. Ogólnym przedmiotem badań nauk o bezpieczeństwie jest społeczny i otwarty, strukturalno-funkcjonalny system bezpieczeństwa narodowego.

Rys. 2. Struktura dyscypliny nauk o bezpieczeństwie

Źródło: opracowanie własne

Ogólna teoria bezpieczeństwa to usystematyzowany zbiór informacji, praw i twierdzeń dotyczących deskrypcji, eksplanacji, diagnozy i prognozy bezpieczeństwa w ujęciu personalnym, społecznym i instytucjonalnym. Przedmiotem badań jest środowisko społeczne człowieka w aspekcie: szans, wyzwań, ryzyka i zagrożeń bezpieczeństwa, zaś podmiotem badań człowiek, bez którego traci ono swoje znaczenie. Z punktu dyscypliny naukowej, ta jej część jest najszerszej opisana i wyjaśniana, zwłaszcza w aspekcie podstawowych kategorii bezpieczeństwa.

Szczegółowe teorie bezpieczeństwa dotyczą usystematyzowanej i kumulowanej wiedzy w ujęciu przedmiotowym, przestrzennym, źródła zagrożeń, obszaru i sposobu organizowania bezpieczeństwa, znaczenia i składników bezpieczeństwa. Jest to bardzo złożony fragment wiedzy nauk o bezpieczeństwie, ponieważ ujmuje kontekstowo szczegółowe teorie bezpieczeństwa, niekiedy zawłaszczając obszary, obiekty i przedmioty badań i ich opisy w ujęciu ich różnych funkcji w teorii.

Zakończenie

Nauki o bezpieczeństwie są tworzącym się zbiorem wiedzy, praw i twierdzeń, a zwłaszcza jej struktury i metodologii badań. Można postawić tezę, że ich funkcjonowanie z punktu formalnego od 2011 r. jest wystarczającym okresem, by w tym obszarze powstała nauka o cechach uporządkowanych pod względem założeń merytoryczno-metodologicznych, ale taka teza jest przedwczesna, ponieważ w naukach społecznych

występuje zbyt wiele zmiennych, które determinują jej rozwój. Nie ulega wątpliwości, że z punktu ontologicznego konieczne jest doprecyzowanie obszaru, obiektu i przedmiotu badań, jednakże podstawowa trudność w tym zakresie wynika z tego, że kadra naukowa zaświadcza o dyscyplinie wywodzi się z różnych dziedzin i dyscyplin naukowych i każdy badacz preferuje określone podejście badawcze zdeterminowane poprzednią dyscypliną. Z jednej strony powoduje to zagrożenie „rozmycia” się dyscypliny w kierunku poprzednich dyscyplin, ale z drugiej strony po umiejętnym scaleniu ogólnej teorii bezpieczeństwa wzbogaca to wiedzę ogólną i szczegółową nauk o bezpieczeństwie. Należy podkreślić, że dyscyplinę umacniają tylko badania monodyscyplinarne, ponieważ w większym zakresie wpływają na jej zespolenie i ukonstytuowanie niżli wyniki badań inter-, multi- i transdyscyplinarne, w których efekcie może dojść do odkryć rewolucyjnych, ale dopóki ich nie ma powoduje to „rozmycie” głównego nurtu poznawczego. A zatem nauki o bezpieczeństwie cechuje dylemat: utrwalac dyscyplinę i jej podstawy merytoryczno-metodologiczne, czy wytwarzać innowacyjną wiedzę, która może doprowadzić do zanegowania dyscypliny i wytworzenia nowej.

Bibliografia

- [1] Beck Ulrich, *Spółeczeństwo światowego ryzyka. W poszukiwaniu utraconego bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012.
- [2] Berkeley G., *Traktat o zasadach ludzkiego poznania*, Wyd. Zielona Sowa, Kraków 2005.
- [3] Czaputowicz J., *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego – aspekty teoretyczne* [w:] S. Dębski, B. Górski-Winter (red. nauk.), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Wyd. PISM, Warszawa 2003.
- [4] Czupryński A., *Aksjologiczne aspekty bezpieczeństwa*, „Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych” 2015, nr 4(35).
- [5] Czupryński A., *Bezpieczeństwo w ujęciu aksjologicznym* [w:] J. Zboina (red. nauk.), *Bezpieczeństwo na lądzie, morzu, i w powietrzu w XXI wieku*, Wyd. CNBOP-PIB, Józefów 2014.
- [6] Czupryński A., *Bezpieczeństwo w ujęciu teoretycznym* [w:] (red. nauk.) A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Bezpieczeństwo. Teoria – Badania – Praktyka*, Wyd. CNBOP-PIB, Józefów 2015.
- [7] Czupryński A., *Kryteria dyscypliny naukowej* [w:] (red. nauk.) A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Nauki o bezpieczeństwie. Wybrane problemy badań*, Wyd. CNBOP-PIB, Józefów 2017.

- [8] Czupryński A., *Naukowe aspekty bezpieczeństwa* [w:] (red. nauk.) A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Bezpieczeństwo. Teoria – Badania – Praktyka*, Wyd. CNBOP-PIB, Józefów 2015.
- [9] Czupryński A., *Obszar, obiekt i przedmiot badań w naukach o bezpieczeństwie* [w:] (red. nauk.) A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Nauki o bezpieczeństwie. Wybrane problemy badań*, Wyd. CNBOP-PIB, Józefów 2017.
- [10] Czupryński A., *Obszar, obiekt i przedmiot badań w naukach o bezpieczeństwie* [w:] (red. nauk.) A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Nauki o bezpieczeństwie. Wybrane problemy badań*, Wyd. CNBOP-PIB, Józefów 2017.
- [11] Czywilis D., *Pojęcie bezpieczeństwa międzynarodowego w ujęciu teorii konstruktywizmu*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2007, nr 2.
- [12] Dekret z 10 grudnia 1952 r. o *akademiach wojskowych* (Dz.U. 1952 nr 49 poz. 324, art. 35), uchylony: 27.02. 1960.
- [13] Dekret z 22 października 1947 r. o *utworzeniu Akademii Sztabu Generalnego* (Dz.U. 1947 nr 65 poz. 379), uchylony: 30.03.1951.
- [14] Denzin N.K., Lincoln Y.S., *Wprowadzenie. Dziedzina i praktyka badań jakościowych* [w:] N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych. Tom 1*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2014.
- [15] Ferguson N., *Cywilizacja. Zachód i reszta świata*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2013.
- [16] Foucault M., *Bezpieczeństwo terytorium populacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- [17] Frei D., *Sicherheit. Grundfragen der Weltpolitik*, Stuttgart 1977.
- [18] Gottfried G., *Teoria poznania od Kartezjusza do Wittgensteina*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2007.
- [19] Keller A., *Wprowadzenie do teorii poznania*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2010.
- [20] Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, Wyd. AON, Warszawa 2011.
- [21] Korzeniowski L.F., *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, wyd. EAS, Kraków 2008.
- [22] Kotarbiński T., *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Wyd. De Agostini, Warszawa 2003.
- [23] Koziej S., *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.
- [24] Kuhn T.S., *Struktura rewolucji naukowych*, Wyd. Aletheia, Warszawa 2009.

- [25] Lutostański M., *Idea wyodrębniania dyscypliny naukowej „ nauk o bezpieczeństwie” i jej konsekwencje*, „Historia i Polska” 2018, nr 25(32).
- [26] Merton R.K., *Teoria socjologii i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 1982.
- [27] Montbrial T., *Działanie i system świata*, Wyd. Dialog, Warszawa 2011.
- [28] Pszczołowski T., *Nauka [w:] Encyklopedia*, wyd. PWN, Copyright @ 1997–2006.
- [29] Ratajewski J., *Elementy naukoznawstwa i główne kierunki rozwoju nauki europejskiej*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1993.
- [30] Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. 2018 poz. 1818).
- [31] Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (Dz.U. 2011 nr 179 poz. 1065), uchylone: 01.10.2018.
- [32] Schmitt C., *Teologia polityczna i inne pisma*, Wyd. Aletheia, Warszawa 2012.
- [33] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2009.
- [34] Stańczyk J. (red. nauk.), *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISP PAN, Warszawa 1996.
- [35] Sulowski S., *O rozwoju badań i postulacie interdyscyplinarności w naukach o bezpieczeństwie* [w:] S. Sulowski (red. nauk.), *Tożsamość nauk o bezpieczeństwie*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń, 2015.
- [36] Szubrycht T., *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, „ZN AMW” 2006, nr 4.
- [37] Szulc B.M., *Bezpieczeństwo i obronność jako przedmiot nauki*, Bellona 2015, nr 4/2015(683).
- [38] Uchwała Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów z 28 stycznia 2011 r. zmieniającą uchwałę w sprawie dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (M.P. 2011 nr 14 poz. 149), uchylona: 01.10.2011.
- [39] Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z 15 lipca 1965 r. w sprawie bliższego określenia stopni naukowych i tytułów naukowych w zależności od dziedziny nauki lub dyscypliny naukowej, których te stopnie i tytuły dotyczą (M.P. 1965 nr 38 poz. 217), uchylone.
- [40] Zawadzki P. W., *Bezpieczeństwo społeczne* [w:] K.A. Wojtaszczyk, A. Matera-Sosnowska (red. nauk.), *Bezpieczeństwo państwa*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009.

- [41] Ziarko J., *Dylematy metodologiczne bezpieczeństwa jako nauki* [w:] W. Kwieciński (red. nauk.), *Bezpieczeństwo. Wymiar współczesny i perspektywa badań*, Wyd. Krakowska Akademia im. A.F. Modrzewskiego, Kraków 2010.
- [42] Zięba R., *Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych* [w:] (red. nauk.) E. Haliżak, R. Kuźniar, G. Michałowska, S. Parzymies, J. Symonides, R. Zięba, *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku*, Wyd. Scholar, Warszawa 2006.
- [43] Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Wyd. Scholar, Warszawa 2007.
- [44] Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, nr 1(86).
- [45] Zięba R., *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1989, nr 10.

Dr hab. Andrzej Czupryński – jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Akademii Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej. Jest autorem publikacji z obszaru bezpieczeństwa, metodologii badań bezpieczeństwa, zarządzania kryzysowego, sztuki wojennej oraz polemologii.

ORCID 0000-0002-0519-4989

Dr hab. Andrzej Czupryński – is a research and didactic employee at the Academy of Business College in Dąbrowa Górnicza. He is the author of publications in the field of security, security research methodology, crisis management, martial arts and polemology.